

ارزشیابی نقادانه پایان نامه های دانشجویان پزشکی دانشکده پزشکی رفسنجان

محسن رضائیان *

استادیار گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی رفسنجان

زینت سالم

مربی گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی رفسنجان

سیاوش دهقان

پزشک عمومی

احمد رضا صیادی

مربی بخش روان شناسی، دانشکده پزشکی رفسنجان

فرهاد ایرانمنش

استادیار گروه مغز و اعصاب، دانشکده پزشکی رفسنجان

محمد حسن احمدی

کارشناس پژوهشی، دانشکده پزشکی رفسنجان

زمینه: انجام و ارائه پایان نامه به عنوان یکی از مهم ترین وظایف دانشجویان پزشکی در نظر گرفته شده است از طرف دیگر پایان نامه های ارائه شده می تواند به عنوان یک منبع اساسی در بهبود وضعیت بهداشتی جامعه ملاحظه شود.

هدف: پژوهش حاضر با هدف ارزشیابی نقادانه پایان نامه های ارائه شده توسط دانشجویان پزشکی دانشکده پزشکی رفسنجان در سال های ۱۳۸۲-۱۳۷۲ صورت گرفته است.

روش کار: این پژوهش یک مطالعه مقطعی است که در آن ۳۳۲ پایان نامه پزشکی مورد ارزیابی قرار گرفت. داده های مورد نظر توسط پرسشنامه جمع آوری گردید. تجزیه و تحلیل داده ها توسط نرم افزار SPSS.V12 و با بهره گیری از شاخص های مرکزی، پراکندگی و آزمون آماری مجذور کای (chi-square) صورت گرفت.

یافته ها: نتایج نشان داد که در مجموع، ۲۵۸ پایان نامه (۷۷/۷ درصد) به خوبی به رشته تحریر در آمده اند. پایان نامه هایی که در سال های اخیر دفاع شده بودند نسبت به سال های قبل از کیفیت بهتری برخوردار بودند (به ترتیب ۹۷/۴ و ۷۳/۹ درصد). همچنین پایان نامه هایی که توسط بیش از یک استاد، راهنمایی شده بودند نسبت به یک استاد راهنما از کیفیت بهتری برخوردار بودند (۹۱/۵ درصد در مقابل ۷۳/۹ درصد، $P=0/002$). همچنین پایان نامه هایی که در تدوین آنها حداقل یک استاد مشاور همکاری نموده بود در مقابل پایان نامه های بدون استاد مشاور، از کیفیت بالاتری برخوردار بودند (به ترتیب: ۸۸/۴ و ۳۹/۷ درصد، $P=0/0001$).

نتیجه گیری: از آنجائی که پایان نامه های اخیر نسبت به سال های قبل از کیفیت بهتری برخوردار بودند می توان چنین نتیجه گیری نمود که شرکت اساتید و دانشجویان در کارگاه های روش تحقیق در سال های اخیر می تواند توضیح دهنده این یافته مهم پژوهش باشد. مشابه این یافته در سایر مطالعات نیز گزارش شده است.

کلید واژه ها: ارزشیابی نقادانه، پایان نامه، دانشجوی پزشکی

مقدمه

پژوهش در عرصه سلامت با تولید دانش جدید از طریق رهنمون شدن به فناوری بهتر و فراهم آوردن تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد نه تنها موجب بهبود شیوه زندگی بر مبنای ارتقای سلامت شده بلکه ضرورتی برای توسعه اجتماعی و اقتصادی محسوب می‌شود. بنابراین، به نظر می‌رسد اولین گام‌ها در جهت دستیابی به توسعه پایدار، درک نیاز فوری به پیشبرد امر پژوهش در سلامت باشد (۱،۲). در همین راستا، دانشگاه‌های علوم پزشکی با انجام تحقیقات بنیادی و کاربردی نقش بسیار مهمی را در امر توسعه جامعه ایفا می‌نمایند که بخش مهمی از این نقش را می‌توان از طریق گزارش فعالیت‌های پژوهشی و به ویژه تعداد مقالات منتشر شده توسط آنها مورد ارزیابی قرار داد (۳). پایان‌نامه دانشجویان نیز جزئی از آثار پژوهشی دانشگاه‌ها محسوب می‌گردند که به عنوان ابزاری تحقیقاتی، قدرت ابتکار و خلاقیت علمی دانشجو را بر می‌انگیزد تا در راستای حل مشکلات علمی، درمانی و بهداشتی جامعه گام بردارد (۴). شاید از همین روست که در اغلب کشورهای توسعه یافته نگارش پایان‌نامه از اهمیت بالایی برخوردار بوده و نگارش خوب آن نشانگر بلوغ علمی و توانایی‌های دانشجو است (۵).

پایان‌نامه تحقیقاتی به منزله فعالیتی پژوهشی، بیانگر فعالیتهای منسجم دانشجو است که با راهنمایی و ارشاد اساتید راهنما و مشاور اجرا می‌گردد. پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی که شامل شش واحد درسی است نه تنها معیار خوبی برای ارزیابی توانایی‌های علمی و مهارت‌های تجربی و بالینی و توانایی‌های شخصی دانشجو است بلکه، ارائه یک پایان‌نامه مناسب می‌تواند سرآغازی برای پیشبرد روند پژوهش در دانشگاه‌ها باشد (۵). یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های پایان‌نامه این است که دانشجو را در یکی از موضوعات حرفه‌ای، ماهر می‌سازد (۶). نوشتن پایان‌نامه سبب می‌شود که دانشجو ذهن خود را به گونه‌ای شگرف حول یک موضوع تمرکز دهد و او را وادار می‌سازد که از خود بپرسد که آیا دیگران اعتبار یافته

های منتشر شده او را خواهند پذیرفت؟ و آیا پرسش‌هایی که به آن پرداخته اصولاً ارزش طرح شدن را داشته است؟ این مراحل، زنجیره‌هایی از رشد علمی و ارتقای شخصیت علمی دانشجو را سبب می‌شود (۷).

متأسفانه با همه اهمیتی که نوشتن پایان‌نامه در بر دارد، در ایران اغلب دانشجویان به پایان‌نامه با یک وحشت و دلهره می‌نگرند و این امر موجب می‌شود تا پایان‌دوره تحصیلی آن‌ها به لحظات تلخ و ناخوشایند مبدل گردد (۴). این موضوع در نگارش پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی بیشتر محسوس است. همچنین سبک نوشتن پایان‌نامه‌های مختلف دانشگاه‌ها یکسان نیست و در دانشگاه‌های کشور انواع بسیار متنوعی از آئین‌نامه نگارش پایان‌نامه مورد استفاده قرار می‌گیرد (۵،۶). از همین رو، تاکنون در کشور ما مطالعات متنوعی بر روی پایان‌نامه‌های دانشجویان رشته‌های مختلف به ویژه رشته پزشکی به عمل آمده است که در بیشتر آنها به ارزشیابی شیوه نگارش پایان‌نامه‌ها پرداخته شده است. در مطالعه‌ای که در سال ۱۳۷۶ در دانشگاه علوم پزشکی قزوین انجام شد ۱/۴۵ درصد پایان‌نامه‌ها فاقد چکیده و ۵/۶۱ درصد فاقد بررسی‌متون بودند. ۳/۴۶ درصد فاقد مقدمه و بیان مسئله مناسب و ۹/۱۱ درصد فاقد چهارچوب نظری، ۷/۳۹ درصد فاقد اهداف، سؤالات یا فرضیات مشخص و معلوم بودند. براساس نتایج این مطالعه، در میان تمامی پایان‌نامه‌های مورد بررسی ۵/۱۵ درصد در رده عالی، ۳۰ درصد خوب، ۸/۳۴ درصد متوسط، و ۲۰ درصد در رده بد طبقه‌بندی شدند (۸).

در مطالعه‌ای که توسط سبجانی و همکاران در سال ۱۳۷۷ در دانشگاه علوم پزشکی گیلان انجام شد پایان‌نامه‌های بین سال‌های ۷۵-۷۰ از نظر رعایت اصول نگارش علمی مورد ارزیابی قرار گرفتند که فقط ۱۵/۴ درصد پایان‌نامه‌ها در حد عالی بودند (۷). در بررسی انجام شده توسط میرصمدی و همکاران روی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران در نیمه اول سال ۱۳۷۸، ۷۳/۷ درصد پایان‌نامه

ها دارای کیفیت مطلوب ۲۶/۳ درصد از پایان نامه ها از جنبه های مختلف دارای نقاط ضعفی بودند (۵).

در مطالعه ای که توسط کلاهی و همکاران بر روی نامه های ۱۴ دانشگاه کشور در سال تحصیلی ۷۱-۷۰، ۷۸-۷۷ به عمل آمد، مشخص گردید که امتیاز پایان نامه ها هم از نظر ساختاری و هم از نظر محتوایی در دو مقطع تحصیلی مورد نظر تغییر کرده است ولی این تغییر از جهت محتوایی بیشتر بوده است. در سال ۷۱-۷۰، ۸۲ درصد حجم پایان نامه ها را بررسی متون تشکیل می دادند که از بی محتواترین بخش های پایان نامه ها بود، زیرا از ترجمه کتب قدیمی و یا از خلاصه بانک های اطلاعاتی مدلاین استفاده شده بود، بدون این که ارتباطی با موضوع داشته باشد و یا آن استفاده علمی شده باشد. پایان نامه هایی که استاد راهنما و استاد مشاور داشتند در انتخاب موضوع آنها اولویت های تحقیقاتی منظور شده بود و نیز مطالعات تجربی یا تحلیلی امتیاز بیشتری کسب کرده بودند. در این بررسی محققین نتیجه گرفتند که هر چند رعایت ساختار پایان نامه ضروری است اما محتوای آن نیز دارای اهمیت می باشد. میانه امتیاز پایان نامه ها از ۱۰۵ در سال ۷۱-۱۳۷۰ به ۲۸۸ در سال ۷۸-۱۳۷۷ افزایش نشان داده است (۴).

پیروی و همکاران در مطالعه ای که در سال ۱۳۷۸ در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی شهید بهشتی انجام دادند، عواملی از قبیل کاهش نسبی تعداد دانشجوی، تغییر آئین نامه ها، برگزاری کارگاه های روش تحقیق و تأسیس کمیته پژوهشی دانشجویان را در بهبود کیفیت پایان نامه ها مؤثر قلمداد نموده اند (۶).

جستجوی پژوهشگران در بانک های اطلاعاتی برای یافتن مقالات مشابه خارجی در زمینه پژوهش، ما را به این نکته رهنمون ساخت که پژوهش کاملاً مشابه ای تا کنون در مجلات خارجی به چاپ نرسیده است. برای انجام جستجو در بانک های اطلاعاتی خارجی از واژه های "Medical", "Theses", "Critical", "Appraisal" بهره گرفته شد. به نظر می رسد در

تعدادی از پژوهش های صورت گرفته بر روی پایان نامه های دانشجویان در سایر کشور ها بیشترین نکته مورد نظر قرار گرفته است که چه تعدادی از این پایان نامه ها موفق به چاپ نتایج خود در مجلات معتبر علمی شده اند. به عبارت دیگر پژوهش ها بیشتر بر روی ارزشیابی نقادانه پایان نامه های دانشجویان پزشکی به طور غیر مستقیم و از روی چاپ مقالات آنها در مجلات معتبر علمی صورت گرفته است. که به برخی از این مقالات اشاره می شود.

برای مثال بررسی یک نمونه ای از پایان نامه های دانشجویان در رشته های مختلف پزشکی که در فاصله سال های ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۸ میلادی در دانشگاه های فرانسه مشغول به تحصیل بوده اند، نشان داد که تنها ۱۷ درصد از نتایج تره های مورد بررسی در یک مجله معتبر به چاپ رسیده اند که درصد بسیار پایین، آن هم برای یک کشور پیشرفته می باشد (۹). نتایج مطالعه دیگر بر روی تره های دوره دکتری بیهوشی در اسپانیا نشان می دهد که اغلب این تره ها منجر به چاپ مقاله در مجلات معتبر بین المللی نمی شوند و در نتیجه محققین این مطالعه ارزش پژوهشی این گونه تره ها را مورد تردید قرار داده اند (۱۰).

بنابراین با مروری بر مطالعات و ارزشیابی شیوه نگارش پایان نامه ها و با توجه به این که ارزشیابی نقادانه نیز به تازگی در علوم پزشکی جایگاه خاصی پیدا نموده است، این مطالعه با هدف بررسی شیوه نگارش پایان نامه های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان طراحی گردیده و علاوه بر این مطالعه سعی شد به میزان کیفیت این پایان نامه ها با بهره گیری از شیوه ارزشیابی نقادانه نیز پرداخته شود.

لازم به توضیح است که ارزشیابی نقادانه (Critical appraisal) را می توان به عنوان فرآیندی در جهت مرور یک مطالعه به منظور یافتن اطلاعات با ارزش موجود در آن تعریف نمود (۱۱). این شیوه نوین ارزشیابی که در سال های پایانی هزاره گذشته مطرح گردید، بلافاصله جای خود را در علوم بهداشتی چنان باز نموده که امروزه سر فصلی مجزا به

آموزش این مهارت در میان دروس اغلب دانشکده های علوم بهداشتی و از جمله دانشکده های بهداشت، پزشکی، داروسازی، پرستاری و مامایی و... اختصاص داده شده است (۱۲). رشد روز افزون چاپ و انتشار مقالات (۱۴، ۱۳) و کتاب هایی (۱۶، ۱۵، ۱۱) که به آموزش شیوه ارزشیابی نقادانه نیز پرداخته اند، دلیل دیگری بر اهمیت آن می باشد. از همین رو حتی برخی از نظام های مراقبت های بهداشتی در دنیا، سرمایه گذاری هایی را جهت استفاده از شیوه ارزشیابی نقادانه در برنامه مراقبت های خود انجام داده اند (۱۷).

روش کار

در این مطالعه مقطعی تمامی پایان نامه دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان که از سال ۱۳۷۲ تا پایان سال ۱۳۸۲ دفاع گردیده بود مورد ارزیابی قرار گرفتند. برای انجام این تحقیق از پرسش نامه ای استفاده شد که بر اساس اصول ارزشیابی نقادانه طراحی گردیده بود. تمام مساعی لازم به عمل آمد تا با استفاده از روائی محتوا (Content Validity) مهم ترین سؤالات جهت ارزشیابی نقادانه پایان نامه ها مشخص گردد. از همین رو برای تدوین پرسشنامه از منابع شماره ۱۲، ۱۸ و ۲۳ استفاده شد. پرسشنامه طراحی شده دارای دو بخش سؤالات عمومی و اختصاصی بود. سؤالات عمومی از نه سؤال شامل سن و جنس نویسندگان پایان نامه ها، سال دفاع و اطلاعات مربوط به اساتید راهنما و مشاور تشکیل شده بود. سؤالات اختصاصی مشتمل بر ۲۳ سؤال بود که ۳ سؤال مربوط به خلاصه، مقدمه و اهداف، ۶ سؤال مربوط به روش کار، ۶ سؤال مربوط به یافته ها، ۲ سؤال مربوط به بحث و نتیجه گیری و ۶ سؤال مربوط به منابع می شد. پرسشنامه طراحی شده بین پنج نفر از همکاران متخصص در گروه پزشکی اجتماعی توزیع و پس از بررسی و جمع بندی نظر این همکاران ضریب روائی محتوا ۰/۹۱ تعیین گردید برای مشخص کردن پایایی پرسشنامه ابتدا پنج پایان نامه به طور تصادفی انتخاب و توسط یکی از اعضای تیم تحقیق، پرسشنامه مورد

نظر تکمیل شد و سپس همان پایان نامه ها توسط یکی دیگر از اعضای تیم تحقیق مورد بررسی و پرسشنامه جداگانه ای توسط وی تکمیل گردید. با مشابهت پاسخ های به دست آمده و با استفاده از ضریب کاپا (Kappa) پایایی پرسشنامه نیز مورد تأیید قرار گرفت. پس از طی این مراحل برای هر پایان نامه، یک پرسشنامه مجزا توسط یکی دیگر از اعضای تیم تحقیق مورد بازبینی مجدد قرار می گرفت.

داده های جمع آوری شده از هر پایان نامه پس از کدگذاری وارد نرم افزار SPSS.V12 گردید. پس از بررسی توصیفی متغیرها از آزمون آماری مجذور کای برای سنجش رابطه متغیرهای کیفی استفاده شد و سطح معنی دار ۰/۰۵ در نظر گرفته شد. از نرم افزار Excel نیز برای رسم نمودار کمک گرفته شد.

در این مطالعه بر اساس اصول پژوهش، پایان نامه هایی دارای کیفیت شناخته شدند که دارای خلاصه و مقدمه کامل بوده؛ اهداف و جامعه مورد مطالعه آن ها به روشنی توضیح داده شده و روش انتخاب نمونه بر اساس اصول آماری صورت گرفته بود. همچنین نوع متغیرها و روش اندازه گیری آن ها به روشنی توضیح داده شده؛ جداول و نمودارهای آنها به صورت صحیح ارائه شده؛ به تمام منابع در متن اشاره گردیده، شیوه نگارش منابع با استانداردهای معتبر مطابقت داشته و بالاخره نتیجه گیری اصلی پایان نامه مشخص و منطبق با اهداف آن بوده است.

یافته ها

در این مطالعه از ۳۷۶ پایان نامه ارائه شده در طی سال های ۸۲-۱۳۷۲، ۳۳۲ پایان نامه (۸۸/۲ درصد) مورد ارزیابی قرار گرفت. دلیل این امر عدم وجود ۴۴ پایان نامه دفاع شده در مراکز نگهداری پایان نامه ها در دانشکده پزشکی بود. لازم به توضیح است این پایان نامه ها اغلب مربوط به سال های ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ بودند.

حداکثر ۲۱۳ منبع بود. میانگین (انحراف معیار) تعداد مقالات استفاده شده در پایان نامه های بررسی شده $۱۲/۸ (\pm ۱۵/۲)$ با حداقل صفر و حداکثر ۱۷۵ مقاله بود. هم چنین در ۱۹/۶ درصد از پایان نامه ها منحصرأ از مقالات جدید و در ۸۰/۴ درصد پایان نامه ها از مقالات قدیمی تر استفاده شده بود. در نهایت نتایج این مطالعه نشان داد که از تمامی پایان نامه های بررسی شده، ۲۵۸ مورد (۷۷/۷ درصد) آنها دارای کیفیت مطلوبی بودند.

کیفیت پایان نامه ها با توجه به متغیر های جنس، تخصص استاد راهنما، تعداد استاد راهنما و تعداد استاد مشاور مقایسه گردید که بجز متغیر جنس در سایر موارد تفاوت معنی دار آماری مشاهده گردید. نتیجه آزمون آماری مجذور کای نشان داد که درصد پایان نامه های با کیفیت مطلوب، تحت راهنمای اساتید گروه پایه نسبت به بالینی، راهنمایی شده توسط بیش از یک استاد راهنما نسبت به یک استاد راهنما و دارای حداقل یک استاد مشاور، بیشتر بود (جدول ۲).

جدول ۲. مقایسه کیفیت پایان نامه های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان به تفکیک جنسیت و اساتید راهنما و اساتید مشاور

کیفیت متغیر ها	مطلوب		نامطلوب		نتیجه آزمون مجذور کای
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
جنس					
زن	۸۲	۷۸/۸	۲۲	۲۱/۲	P=0/187
مرد	۱۵۴	۷۵/۵	۵۰	۲۴/۵	
مشتری	۲۲	۹۱/۷	۲	۸/۳	
تخصص					
اساتید پایه	۷۴	۸۷/۱	۱۱	۱۲/۹	P=0/01
اساتید بالینی	۱۸۴	۷۴/۵	۶۳	۲۵/۵	
تعداد					
۱ نفر	۱۹۳	۷۳/۹	۶۸	۲۶/۱	P=0/002
اساتید >۱ نفر	۶۵	۹۱/۵	۶	۸/۵	
تعداد					
ندارد	۲۵	۹۳/۷	۳۸	۶۰/۳	P=0/0001
۱ نفر	۱۷۶	۸۸/۴	۲۳	۱۱/۶	
۲ نفر	۵۱	۸۱	۱۲	۱۹	
۳ نفر	۶	۸۵/۷	۱	۱۴/۳	

در جدول شماره ۱ توضیح فراوانی مطلق و نسبی کیفیت بخش های مختلف پایان نامه های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان نشان داده شده است. به طوری که در این جدول مشاهده می شود بیشترین تطابق مربوط به مشخص بودن متغیرها (۹۶/۷ درصد) و کمترین تطابق مربوط به سوال استفاده از آزمون آماری مناسب (۷۳/۵ درصد) بود.

جدول ۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی پایان نامه های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان بر اساس تطابق کلی با اصول پژوهش

کیفیت سوالات	مطلوب		نامطلوب	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
چگونگی خلاصه	۲۸۸	۸۶/۷	۴۴	۱۳/۳
چگونگی مقدمه	۳۰۲	۹۱	۳۰	۹
چگونگی هدف	۳۱۱	۹۳/۷	۲۱	۶/۳
مشخص بودن نمونه مورد بررسی	۳۲۴	۹۷/۶	۸	۲/۴
توضیح شفاف از شیوه انتخاب نمونه	۳۲۰	۹۶/۴	۱۲	۳/۶
مشخص بودن متغیرها	۳۲۱	۹۶/۷	۱۱	۳/۳
مشخص بودن روش اندازه گیری متغیرها	۳۱۸	۹۵/۸	۱۴	۴/۲
هماهنگی بین یافته ها و اهداف	۳۱۱	۹۳/۷	۲۱	۶/۳
چگونگی توضیح داده های پایه	۳۲۶	۹۸/۲	۶	۱/۸
صحیح بودن جداول	۲۹۰	۹۶/۳	۱۱	۳/۸
صحیح بودن نمودارها	۲۸۲	۹۵/۷	۱۲	۴/۳
استفاده از آزمون آماری مناسب	۲۲۴	۷۳/۵	۸۸	۲۶/۵
مشخص بودن نتیجه گیری اصلی	۳۱۵	۹۴/۹	۱۷	۵/۱
مقایسه نتایج با سایر مطالعات	۲۸۳	۸۵/۲	۴۹	۱۴/۸
اشاره به تمام منابع در متن	۲۸۷	۸۶/۴	۴۵	۱۳/۶
نگارش منابع بر اساس استاندارد معتبر	۲۹۹	۹۰/۱	۳۳	۹/۹

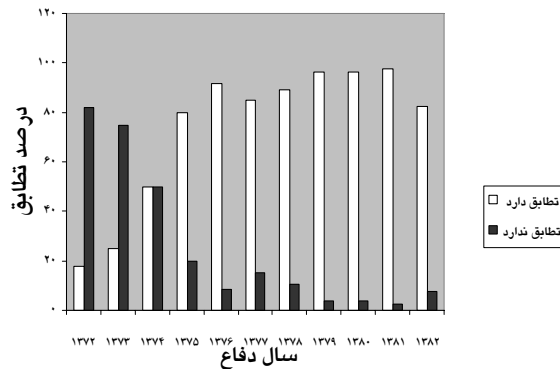
هم چنین نتایج نشان داد که بیشترین تعداد پایان نامه مربوط به مطالعات توصیفی، ۲۳۶ پایان نامه (۷۱/۱ درصد) و کمترین آن مربوط به مطالعات هم گروهی، ۵ مورد (۱/۵ درصد) بود. همچنین میانگین (انحراف معیار) تعداد منابع استفاده شده در پایان نامه های مورد بررسی $۱۸/۹۹ (\pm ۲۵/۹)$ با حداقل صفر و

توان توجیهی برای یافته‌های فوق دانست، البته تفاوت در ابزار اندازه‌گیری را نیز باید در نظر داشت.

نتایج مطالعه حاضر همچنین نشان می‌دهد که نسبت کیفیت مطلوب در بین سال ۱۳۷۲ تا سال ۱۳۸۲ سیر صعودی داشته است. یکی از دلایل احتمالی این امر را می‌توان به مشارکت بیشتر دانشجویان و اساتید دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان در کارگاه‌های روش تحقیق برگزار شده نسبت داد. نتایج مطالعه پیروی و همکاران نیز مبین آن است که برگزاری کلاس‌های روش تحقیق تاثیر مثبتی بر شیوه نگارش پایان‌نامه‌ها داشته است (۶). هم‌چنین ارزیابی ساختار تحقیقاتی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی لرستان و بررسی تاثیر کارگاه‌های روش تحقیق بر روی آن نیز نشان داده است که تفاوت کیفیت پایان‌نامه‌های دانشجویان ورودی سال ۱۳۷۱ که در کارگاه‌های روش تحقیق شرکت نموده بودند در مقایسه با پایان‌نامه‌های قبل از برگزاری این کارگاه معنی‌دار بوده است (۲۴). مقایسه نتایج مطالعه حاضر با این دو بررسی هم‌خوانی دارد.

نتایج این بررسی همچنین مشخص نمود که پایان‌نامه‌هایی که از وجود دو استاد راهنما بهره‌مند شده بودند نسبت به آنهایی که از یک استاد راهنما استفاده نموده بودند از کیفیت بهتری برخوردار بودند. به نظر می‌رسد دلیل این اختلاف، وقت و دقت بیشتری می‌باشد که دو استاد راهنما می‌توانند برای یک پایان‌نامه صرف نموده و دانشجو را نسبت به جوانب مختلف موضوع راهنمایی نمایند. همچنین پایان‌نامه‌هایی که دارای استاد مشاور بودند نسبت به آنهایی که بدون استاد مشاور بودند از کیفیت بهتری برخوردار بوده است که احتمالاً دلیل پیش‌گفته برای این موضوع نیز صادق می‌باشد. در بررسی کلاهی و همکاران نیز پایان‌نامه‌هایی که هم از وجود استاد راهنما و استاد مشاور برخوردار بودند، امتیاز بیشتری کسب نموده بودند (۴). همچنین پایان‌نامه‌هایی که استاد راهنمای آن‌ها از گروه علوم پایه بودند نسبت به پایان‌نامه‌هایی که دارای استاد راهنما از گروه بالینی بودند از کیفیت

همچنین پایان‌نامه‌هایی که در سال‌های اخیر مورد دفاع شده بودند در مقایسه با پایان‌نامه‌های قدیمی‌تر از کیفیت بهتری برخوردار بوده و بیشترین درصد کیفیت مطلوب مربوط به سال ۱۳۸۱ بود (نمودار ۱).

نمودار ۱. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان بر اساس تطابق کلی با اصول پژوهش بر حسب سال دفاع

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این بررسی نشان داد که به طور کلی ۷۷/۷ درصد از پایان‌نامه‌های مورد بررسی از کیفیت مطلوبی برخوردار بوده‌اند. مقایسه نتایج این مطالعه با سایر مطالعات داخلی که درصدی نهایی برای نتایج خود گزارش کرده‌اند، نشان می‌دهد که نسبت کیفیت مطلوب پایان‌نامه‌های انجام شده در رفسنجان کمی بهتر از نسبت کیفیت مطلوب پایان‌نامه‌های انجام شده در دانشگاه علوم پزشکی ایران یعنی ۷۳/۷ درصد (۵) می‌باشد. در عین حال درصد کیفیت مطلوب در مطالعه ما بسیار بیشتر از مطالعه انجام شده در دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۵/۴ درصد (۷) و در دانشگاه علوم پزشکی قزوین، ۳۵/۱۵ درصد (۸) می‌باشد. بخشی از علت این اختلافات را می‌توان به زمان مطالعه و چگونگی برگزاری کارگاه روش تحقیق در هر دانشگاه نسبت داد. بنابراین، از آنجایی که زمان انجام مطالعه حاضر جدیدتر از سایر مطالعات بوده و دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان از جمله معدود دانشگاه‌هایی می‌باشد که برای تمامی دانشجویان خود از بدو تأسیس، کارگاه‌های روش تحقیق را برگزار نموده است تا حدودی می‌تواند

مطلوب‌تری برخوردار بودند. این نتیجه احتمالاً به دلیل وقت و دقت بیشتری باشد که اساتید علوم پایه در انجام پایان نامه صرف می‌کنند. پایان نامه‌هایی که به طور مشترک توسط دانشجویان دختر و پسر انجام شده بود نیز دارای کیفیت بهتری بودند و به نظر می‌رسد وقت و دقت بیشتر دو نفر صرف می‌گردد در این مورد مؤثر بوده باشد. علاوه بر آن پایان نامه دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر از کیفیت مطلوب‌تری برخوردار بود، هر چند که این اختلاف از نظر آماری معنی‌دار نبود اما همین اختلاف شاید بتواند مبین دقت و وسواس بیشتر دختران نسبت به پسران در امر پژوهش و نگارش پایان نامه باشد. لازم به توضیح است که در این موارد تحقیق مشابهی در دسترس نبود که با مطالعه حاضر مقایسه شود. همان طور که در مقدمه ذکر گردید ارزشیابی نقادانه پایان نامه‌های دانشجویان خارج از کشور عمدتاً از طریق غیر مستقیم و یا روی تعداد مقالات چاپ شده صورت گرفته است، متأسفانه در کشور ایران به علت عدم وجود پایگاه‌های اطلاعاتی جامع در خصوص مقالات چاپ شده، این امکان وجود نداشت که مقالات چاپ شده براساس پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی را با این مطالعه مقایسه نمود. همچنین لازم به توضیح است که در مطالعه حاضر تنها ۲۳ معیار برای ارزشیابی پایان نامه‌ها در نظر گرفته شده است. اگر چه این تعداد معیار در مقایسه با مطالعات داخلی اشاره شده بیشتر می‌باشد اما هنوز می‌توان برای مطالعات کامل‌تر، معیارهای

منابع

جدیدتری را به آن اضافه نمود تا به ارزشیابی دقیق‌تری دست یافت.

بر اساس نتایج این بررسی پیشنهاد می‌شود که به منظور حفظ و بهبود وضعیت پایان نامه‌ها، برگزاری کارگاه‌های روش تحقیق به طور مستمر ادامه یابد. علاوه بر این، جلب همکاری حداقل یک استاد مشاور در پایان نامه‌ها و در صورت امکان استفاده از دو استاد راهنما با تأکید بر وجود حداقل یک استاد راهنما از گروه علوم پایه می‌تواند در جهت ارتقای کیفیت و تطابق پایان نامه‌ها با اصول پژوهش کمک‌کننده باشد. همچنین با ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی جامع جهت دسترسی به مقالات چاپ شده در منابع معتبر علمی داخلی نیز می‌توان ارزش و تطابق پایان نامه‌ها را با اصول پژوهش به شیوه غیر مستقیم نیز مورد مطالعه قرار داد.

در خاتمه بر نقش مهم دانشجویان و پایان نامه‌های دانشجویی در تحقیقات دانشگاهی مجدداً تأکید نموده و نتایج مطالعه اخیر کارسیفن (Cursiefen) و همکاران که به منظور تعیین نقش مشارکت دانشجویان پزشکی یک دانشکده آلمانی در روند تحقیقاتی دانشکده مذکور صورت گرفته است را به عنوان شاهد مدعا گزارش می‌نماید که در ۲۸ درصد مقالات چاپ شده توسط این دانشکده، دانشجویان جزو گروه تحقیق بوده و در ۷/۸ درصد آنها نویسنده اصلی مقاله دانشجوی بوده است (۲۵).

۱. گروه تحقیق و تدوین. سیستم ملی پژوهش سلامت از دیدگاه مجامع بین‌المللی: مرکز تحقیقات علوم پزشکی کشور؛ ۱۳۸۲: ۲۲.
۲. امینی پور محمد رضا، قاسمی محمد حسین. ارزیابی طرح‌های تحقیقاتی و پایان نامه‌های دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد، ۱۳۷۹؛ دوره ۸، تابستان، ضمیمه شماره ۲: ۸۹-۸۶.
۳. قناعی فریرز منصور، شفقی افشین، فریدی مازیار، نیک زادحسین، عظیمی سید افشین. بررسی ۵ ساله پایان نامه‌های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۳۷۷؛ دوره ۷، شماره ۲۶-۲۵: ۱۵-۱۰.
۴. کلاهی علی اصغر. خلاصه گزارش نهایی طرح پژوهشی مقایسه کیفیت پایان نامه‌های دوره دکتری عمومی پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در سال‌های تحصیلی ۱۳۷۱-۱۳۷۰ و ۱۳۷۸-۱۳۷۷، معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی؛ ۱۳۸۲: ۳۴-۱.

۵. میر صمدی میر منصور، چهره ای علی، باقرزاده امیر حسین. بررسی پایان نامه های فارغ التحصیلان دوره پزشکی عمومی در نیمه اول سال ۱۳۷۸ دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران از نظر رعایت اصول علمی نگارش. مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۸؛ دوره ۹، فوق العاده شماره ۳۲: ۷۵۰-۷۴۱.
۶. پیروی حبیب الله، فکری فاطمه، گچکار لطیف، آذرگشاد اذن الله. تغییرات کمی و کیفی پایان نامه های پزشکی و ارزیابی عوامل مؤثر بر آنها. فصلنامه پژوهشی پژوهنده، ۱۳۷۸؛ دوره ۴، شماره ۲: ۹۷-۱۰۵.
۷. سبحانی عبدالرسول، پور رمضان مهرداد، ذاکر نقیعی علی. بررسی رعایت اصول نگارش علمی پایان نامه های تحقیقاتی دانشجویان پزشکی. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۳۷۷؛ دوره ۷، شماره ۲۶-۲۵: ۸-۱.
۸. آصف زاده سعید، کلانتری زهرا. بررسی پایان نامه های دانشجویان فارغ التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی قزوین. مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۳۷۷؛ بهار و تابستان، شماره ۲۶-۲۵: ۲۲-۱۸.
۹. Salaimi LR Ganas and Mouillet E. Publication pattern of medical theses French 1993-1998. Med Educ 2001; 35(1): 18-21.
10. Figueredo E, Sanchez Perales G, Villalonga A, Castillo J. Spanish doctoral dissertations on anesthesiology and scientific publication of their authors. Rev Esp Anesthesiol Reamain 2002; 4(3): 124-30.
11. Cormbie IK. The Pocket guide to critical appraisal: A hand book for health care professionals. London. BMJ publishing Group; 1998: 1-15.
12. General Medical Council Tomorrow's doctors. Education committee of the general medical council in pursuance of section 5 of the medical act 1983. London: GMC; 2003: 1-10.
13. Oxman AD, Sackett DL, Guyatt GH. For the evidence based medicine working group user's guides to the medical literature: I, how to get started. JAMA 1993; 270: 2093-95.
14. Greenhalgh T. How to read a paper. Getting your bearings (deciding what the paper is about). BMJ 1998; 315 (7102): 243-46.
15. Elwood M. Critical appraisal of epidemiological studies and clinical trials. New York Oxford University Press; 1998: 1-15.
16. Greenhalgh T. How to read a paper. London. BMJ publishing group; 1997: 1-13.
17. Milne R, Donald A, Chalmers L. Piloting short workshops in critical appraisal of review. Health Trends 1995; 27: 120-23.
18. Gerstman BB. Epidemiology kept simple. An introduction to classic and modern epidemiology. New Jersey: Willy-Liss; 2003: 223-36.
19. Gordies L. Epidemiology Philadelphia: WB. Saunders Company; 2004: 1-14.
20. Greenberg RS. Medical epidemiology. New York: McGraw-Hill Companies Inc; 2001: 1-19.
21. MacMahan B, Trichopoulos D. Epidemiology principles and methods. Boston: Little Brown and Company; 1997: 1-12.
22. Mausner JS, Kramer S. Epidemiology: An introductory text. Philadelphia: WB. Sanders Company; 1985: 1-15.
23. Last JM. A dictionary of epidemiology. Oxford: Oxford University Press; 1998: 75.
۲۴. کاظمی مطلق امیر هومن، یگانه روح الله، طرهانی فریبا، ماکتعلی مسعود. ارزیابی ساختار تحقیقاتی پایان نامه های دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی لرستان و بررسی تاثیر کارگاه روش تحقیق بر آنها. خلاصه مقالات اولین همایش بین المللی اصلاحات و مدیریت تغییر در آموزش پزشکی؛ ۱۳۸۲: ۱۴۴.
25. Cursiefen C, Altunbas A. Contribution of medical student research to the medline-index publication of a German medical faculty. Croat Med J 2003; 44(6):681-89.

Critical Appraisal of the Submitted Theses by Medical Students of Rafsanjan Medical School during 1993- 2003

Mohsen Rezaeian, Ph.D*

Assistant Professor of Social Medicine Dept., Rafsangan Medical School

Zinat Salem, MS.

Lecturer of Social Medicine Dept., Rafsangan Medical School

Siyavash Dehghan, MD.

General Practitioner

Ahmad Reza Sayadi, MS

Lecturer of Psychology Dept., Rafsangan Medical School

Farhad Iranmanesh, MD.

Assistant Professor of Neurology Dept., Rafsangan Medical School

Mohammad Hasan Ahmad, BHs.

Rafsangan Medical School

Background: Submitting thesis is one of the most important tasks of medical students. Moreover medical theses can be considered as a basic source for improving the health statues of the society.

Objective: The aim of this study was critical appraisal of the submitted theses by medical students of Rafsanjan Medical School during 1993- 2003.

Methods: In the present cross- sectional study, 332 Medical theses were evaluated by using a questionnaire. Data analysis was done by using simple descriptive methods and Chi- square test.

Results: According to the results, 258 theses (77.7%) have been well written. Theses submitted during the recent years had better quality comparing to others (92.4% versus 73.9%). Theses supervised by more than one leader were better in comparison to those with only one leader (91.5% versus 73.9%, $P= 0.002$). Moreover theses with at least one advisor had a better quality than those conducted without any advisor (88.4% versus 39.7%, $P= 0.0001$).

Conclusion: Better quality of theses submitted during the recent years can show the beneficial effect of participation of both medical students and their supervisors in Research Methodology Workshops held in the recent years. This fact has also been reported in other studies.

Key Words: Critical appraisal, Thesis, Medical student

***Correspondence:** Social Medicine Dept., Medical School, Rafsanjan,Iran

• Tel: 0391-5225209

•Fax: 0341-5234003

• Email:moeymr2@yahoo.co.uk